

RAQS ESTETIKASI: ONTOLOGIYA, IDROK, HISSIYOT

Ismoilova Muxlisa Shuhrat qizi

O'zbekiston davlat xoreografiya akademiyasi Urganch filiali talabasi

+998937583553

Annotatsiya: Maqolaning asosiy maqsadi zamonaviy raqsni falsafiy tadqiq etishni rivojlantirishdan iborat. Raqs estetik asar qiladigan xususiyatlarga ega bo'lgan jismoniy va qasddan qilingan harakatlardan iborat. Raqsning tabiati haqidagi falsafiy mulohazalar yoritiladi. Maqola ushbu xususiyatlarni o'rganishga bag'ishlanadi va ularni ontologik, kognitiv va hissiy xususiyatlar sifatida uchta sarlavha ostida muhokama qiladi.

Kalit so'zlar: ontologiya, idrok, hissiyot, raqs estetikasi, kognitiv xususiyatlar, kontinental, xoreografik shou, avtografik, allografik, tajriba.

ЭСТЕТИКА ТАНЦА: ОНТОЛОГИЯ, КОГНИТИВНОСТЬ,
ЭМОЦИОНАЛЬНОСТЬ

Исмоилова Мухлиса Шухрат кизи

Студентка Ургенчского филиала Узбекского государственного
академии отделение хореографии

Аннотация: Основной целью статьи является развитие философского изучения современного танца. Танец состоит из физических и преднамеренных движений, обладающих характеристиками эстетического произведения. Особое внимание уделено философским размышлениям о природе танца. В статье эти особенности будут рассмотрены и рассмотрены под тремя заголовками: онтологические, когнитивные и эмоциональные.

Ключевые слова: онтология, восприятие, эмоция, эстетика танца, когнитивные свойства, континентальный, хореографическое шоу, автографический, аллографический, опыт.

DANCE AESTHETICS: ONTOLOGY, COGNITIVE, EMOTIONAL

Ismoilova Mukhlisa Shuhrat kizi

Student of the Urgench branch of the Uzbek State Academy of Choreography

Abstract: The main purpose of the article is to develop a philosophical study of contemporary dance. Dance consists of physical and intentional movements that have the properties that make it an aesthetic work. Philosophical considerations about the nature of dance are highlighted. The article is devoted to the study of these properties

and discusses them under three headings: ontological, cognitive, and emotional properties.

Keywords: ontology, perception, emotion, dance aesthetics, cognitive properties, continental, choreographic show, autographic, allographic, experience.

KIRISH: Raqs, jalb qilingan tananing san'ati va avtonomiya masalasi hisoblanadi. Tanani o'ziga qaytarish va unga o'ziga xos sovg'a berish orqali raqs 17-asrdan boshlab tasviriy san'at tizimlarida o'ziga xos va ko'pincha muammoli o'rinni egalladi.

Faqat qoidalarga rioya qilish orqali amalga oshiriladigan harakatlar va estetik ahamiyatga ega bo'lishi kerak bo'lgan harakatlar o'rtasidagi farq falsafiy muammo tug'diradi. Biz zamonaviy raqsdan aniqlik tushunchasi muammoning markazida ekanligini aniqlashga harakat qilamiz. Raqsdan to'g'ri bo'lgan narsa mantiqiy ekanligini va mantiqiy bo'lgan narsa xoreograf va raqqosa tomonidan yaratilgan hayot shaklida rol o'ynaydi.

“Nega faylasuflar raqs estetikasini e'tiborsiz qoldiradilar?” - afsuski, hali ham berilishi kerak bo'lgan savol. Estetiklar va san'at faylasuflari tasviriy san'at, musiqa va adabiyotga qiziqish bildirgan bo'lsalar, raqsga bir xil e'tibor berilmagan. Ehtimol, u tana bilan chambarchas bog'liqligi xarakteri tufayli mensimayotgandir. Ba'zi faylasuflar arxitektura va musiqa haqida xuddi shunday fikrda. Ularning san'at, she'riyat va adabiyotni tasniflashda materialistik jihatdan eng yuqori o'rinni egallaydi; arxitektura eng past darajaga joylashtirilgan; va raqs haqida hatto tilga olinmagan. Yaxshiyamki, boshqa faylasuflar uchun raqsning ibtidoiy yoki hatto hayvoniy xarakteri bugungi kunda uning asosiy qadriyati hisoblanadi, ayniqsa psixoanalitik yoki postmodern nuqtai nazardan qaralganda. Bu, ayniqsa, g'arbiy qit'a falsafiy an'analarida to'g'ri keladi. Yaqinda analitik an'ana raqsga oid qiziqarli fikrlar ishlab chiqildi, bu g'arbiy qit'a falsafasida mavjud bo'lganidan ancha farq qiladi, agar raqs estetik nazariyadagi boshqa san'at turlari bilan taqqoslanadigan o'rinni egallash uchun hali ko'p ish qilish kerak.

ASOSIY QISM: Maqolaning asosiy maqsadi zamonaviy raqsni falsafiy tadqiq etishni rivojlantirishdan iborat. Nelson Gudmanning his-tuyg'ular kognitiv tarzda ishlaydi degan so'zlari haqida o'ylash boshlang'ich nuqtasi bo'lishi mumkin. Bu idrok va hissiyot, tushunish (bilim, ratsionallik) va sezgirlik (tasavvur, irratsionallik), ilmiy muammolar va badiiy muammolar o'rtasidagi oddiy qarama-qarshilikka shubha qilish zarurligini ko'rsatadi. Raqs hissiyot bilan yuklangan ifodali harakatlarda gavdalanadi. Ammo balet va raqs tomoshalari nima ekanligini va nimani anglatishini ularni tashkil etuvchi jismoniy harakatlar va imo-ishoralarga qisqartirib bo'lmaydi. Raqs ularni estetik asar qiladigan xususiyatlarga ega bo'lgan jismoniy va qasddan qilingan harakatlardan iborat.

Ularni ontologik, kognitiv va hissiy xususiyatlar sifatida uchta sarlavha ostida muhokama qilish mumkin. Tananing uyushgan harakatlaridan raqs qanday paydo bo‘ladi? Bunday xususiyatlar imo-ishora va harakatlarni san’at asariga aylantirishda qanday rol o‘ynaydi? Agar biz ushbu metamorfozda badiiy ijodning markaziy ahamiyatini bilsak ham, falsafada hech bo‘lmaganda qisman bu savollarga javob berishga imkon beradigan kontseptual vositalar mavjud deb hisoblaymiz va bu javoblar tomoshabinlar, xoreograflar va raqqosalarning o‘zlari raqsni aniqroq tushunishlariga yordam berishi mumkin.

Keling, ontologiya, idrok va his-tuyg‘ularga e’tibor berib, raqsni qanday muhokama qilish mumkinligini qisqacha ko‘rib chiqaylik.

Ontologiya. Balet yoki xoreografik shou o‘ziga xos xususiyatga ega. U ma’lum bir vaqtda boshlanadi va tugaydi. U bir nechta joylarda, turli vaqtlarda ishga tushirilishi mumkin. Uni aniqlash va qayta aniqlash mumkin. Intuitiv ravishda, ijro etilgan raqsning o‘ziga xosligi boshqa holatlardan, masalan, rasmlar, gravyuralar, musiqiy asarlar yoki romanlardan farq qilishi aniq ko‘rinadi. Xoreografik spektakllarda qanday qilib biz obyekt, matn yoki balldan shaxsni aniqlash mezoni sifatida foydalanishimiz mumkin? Raqs tomoshasi voqeaga o‘xshaydi. Ammo bir nechta voqealarni bir xil turga nima bog‘laydi? Ularning o‘xshashligi-chi? Ularning namunasi-chi? Ularning tarixiy munosabatlari? Ularning umumiy tuzilishi? Raqs tomoshalarining ontologik xususiyatlarini tekshirish uchun ontologiyaning asosiy tushunchalarini: o‘ziga xoslik, mulk, voqelik, tur va mohiyat kabi tushunchalarni qo‘llash foydali yoki hatto zarurdir. Bunday mantiqiy va metafizik vositalarsiz tafakkur chalkash va noaniq bo‘lar edi. Raqsning o‘ziga xoslik shartlari tizimli ravishda noaniq bo‘lsa ham - raqs ontologik jihatdan noaniq bo‘lsa ham - biz uning o‘ziga xos noaniq shaklini tavsiflashning aniq usullarini topishimiz kerak. Balet yoki spektaklning o‘ziga xosligini tashkil etuvchi narsa shunchalik murakkab va nozikki, raqs ontologiyasi metafizika uchun juda qiziqarli muammodir. Zamonaviy raqsda balet va raqs tomoshalarining ontologik holati ayniqsa innovatsion va ba’zan hayratlanarlidir. Raqs, ehtimol, ontologik tadqiqotlarni rivojlantirishi yoki hatto yangilashi mumkin. Raqs tomonidan qo‘yilgan ontologik savollar ontologiyaning rivojlanishi uchun istiqbollarni taklif qiladi.

Idrok. San’at kognitiv tarzda ishlaydi. Birinchidan, qandaydir tushunish shaklisiz, qandaydir tushunarli kategoriyasiz biz obyekt yoki hodisani san’at asari sifatida aniqlay olmaymiz. Ikkinchidan, san’at asarlari voqelikni anglash va uning ayrim xususiyatlarini, xususan, ekspressiv xususiyatlarini idrok etish usullarini ham tashkil qilishi mumkin. Bu balet yoki raqs ijrosi uchun ham amal qiladi. Albatta, bu raqsni ilmiy bilimlar bilan tenglashtirish mumkin yoki u dunyoviy ratsionallikdan yuqori haqiqatlarni taqdim etadi, degani emas. Boshqa san’at turlari singari, raqs ko‘pincha denotatsiyadan qochadi, lekin bu uning ishora qilmasligini anglatmaydi, chunki u buni boshqa ramziy vositalar orqali amalga oshirishi mumkin. Tomoshani

to'g'ri talqin qilish - unga to'g'ri ramziy ma'no berish, harakatlarni namunali yoki ifodalovchi xususiyatlar sifatida tushunishdir. Shuning uchun raqs boshqa san'at turlari kabi aql-zakovatni talab qiladi va bilishga hissa qo'shadi. Harakatlar orqali fazoviy munosabatlar tuyg'usini ifodalovchi xoreograf uchun, harakatlari qisman xoreografning niyatini tushunishiga bog'liq bo'lgan raqqoslar uchun raqs qanday va nima uchun bunday kognitiv o'lchamga ega bo'lishi mumkinligini tushunishimiz kerak va tomoshabinlar uchun xavfsizdir. Ko'rsatish orqali, boshqa yo'l bilan tushunish mumkin bo'lmagan narsani tushunadi.

Tuyg'u. Raqs his-tuyg'ularni ifodalaydi va ba'zida tomoshabinning ma'lum his-tuyg'ularni his qiladi. Ammo qasddan qilingan harakatlar quvonch yoki qayg'u kabi his-tuyg'ularni qanday ifodalashi mumkin? Raqs ijrosining kognitiv o'lchovi va hissiyotlarni rag'batlantirish usuli o'rtasida qanday bog'liqlik bor? Raqs qo'zg'atadigan his-tuyg'ular bizga nimanidir o'rgatadimi? Va nima haqida? Kosmosmi? Vaqt? Insoniy munosabatlar? Biz tana bilan raqsga tushganimiz sababli, ba'zida raqsda his-tuyg'ular murakkab bo'lmagan va birinchi navbatda "jismoniy" deb aytiladi. Ammo quyvonlar raqsga tushadimi? Va ularning harakatlari sevgini yoki abadiy najotga intilishni ifodalaydi, deb ayta olamizmi? Ko'pgina faylasuflar uchun hissiyotlar masalasi, asosan, "ong falsafasi" deb ataladigan tana va ong munosabatlarining an'anaviy muammosi bilan bog'liq. Biz, albatta, falsafa va metafizikaning ushbu qismidagi tushunchalarni raqsga qo'llashimiz kerak. Ammo aksincha, raqs bizga ixtiyoriy harakatlar haqida biror narsa o'rgatishi mumkin, masalan. Vitgenshteyn shunday deydi: "Inson tanasi inson ruhining eng yaxshi tasviridir". Raqsni jiddiy falsafiy o'rganish bu fikrni tasdiqlashi yoki rad etishi mumkin.

Nelson Gudman umumiy estetikada epistemik burilish taklif qildi. Fan tarixi va falsafa-Arxiv Puankare (Milliy ilmiy tadqiqot markazi) laboratoriyasining estetik olimlari estetika sohasida aynan shunday ishlashni maqsad qilganlar. Estetika va inson tushunchasini o'rganish bir-biriga zid emas. Raqs, ehtimol, odamlarni Aristotel va Gudman tezislarini tushunishga olib keladigan namuna sifatida tanlangan so'nggi san'atdir. Va bu qiyinchilik nafaqat falsafiy, balki badiiy bo'ladi.

Xoreografik asar: na avtografik, na allografik.

Xoreografik asarlar odatda takrorlanishi va uzatilishi mumkin. Bu takrorlash fakti konstitutsiyaviy xususiyatlar va shartli xususiyatlar o'rtasidagi ishda ma'lum bir almashish sodir bo'lishini anglatadi. Biroq, notatsion tizimlarning raqs amaliyotiga zaif integratsiyalashuvi bilan bog'liq sabablarga ko'ra, bunday almashish deyarli hech qachon ballar shaklida bo'lmaydi va ko'pincha og'zaki uzatish yoki identifikatsiya qilish emas, balki faqat hujjat funksiyasiga ega bo'lgan izlarga tayanadi (video, hisobot, eslatmalar) va boshqalar. Xoreografik asar Nelson Gudman tomonidan avtorografiya va allografiya o'rtasidagi qarama-qarshilik orqali bir-birini mutlaqo

istisno qiladigan ikkita xususiyatni birlashtiradi: bir tomondan, konstitutsiya va kontingent (alografiya) o'rtasidagi bo'linish, boshqa tomondan, shaxsning obyektini ishlab chiqarish va uzatishning moddiy tarixiga bog'liqligi (avtografiya).

Biz faraz qilamizki, bu qiyinchilik nafaqat Gudmen nazariyasini shubha ostiga qo'yadi, balki umuman olganda xoreografik ish tushunchasiga xos keskinlikni, biz bekorchilik deb ataydigan keskinlikni ko'rsatadi.

Tuyg'ular va raqs

Raqsning tabiati haqidagi falsafiy mulohazani his-tuyg'ularning ratsionalligi haqidagi fikrlar bilan sezilarli darajada boyitish mumkin, bu ma'lum miqdordagi an'anaviy dixotomiyalarni shubha ostiga qo'yadi: ratsionallik va irratsionallik, obyektivlik va subyektivlik, faollik va passivlik, va nihoyat determinizm hamda indeterminizm o'rtasida o'z-o'zidan mulohaza yuritish mumkin.

Raqsni mutlaqo mantiqiy deb aytish bizning insoniy tabiatimizni boshqa hayvonlarnikiga tenglashtirgan bo'lar edi. Buni mantiqsiz deb da'vo qilish xoreograflar va raqqosalarning xoreografik "ketma-ketliklarni" yo'q qilishlari yoki ijodiy jarayonlarda harakatning ma'lum sifatlarini boshqalardan afzal ko'rishlari uchun asosli sabablarga ega bo'lish imkoniyatini inkor qilishdir.

Tuyg'ularning uyg'unligi va raqs harakatining to'g'ri sifati o'rtasidagi o'xshashlik bilan mustahkamlangan his-tuyg'ularning estetik faoliyati to'g'risidagi Gudman tezisi raqsni "tushunish" ko'p jihatdan uning to'g'riligini his qilishdan iboratligini ta'minlashga imkon beradi. Bu aniqlikni anglash aslida shunchaki hissiyotni boshdan kechirish haqiqatidan iborat.

Raqsga tushadigan tanami?

Raqs amaliyoti - bu tanani harakatga keltirish; bu harakatning nafaqat dunyoga, balki o'zimizga bo'lgan ta'siri his qilingan tajribani tashkil qiladi: bu birinchi taassurot bizning tanamiz kamroq kuchliroq his qiladigan ichki tuyg'ularni keltirib chiqaradi. Bu yashagan intensivlik raqsdagi tananing tajribasiga aylanadi, agar biz uni boshqa tana amaliyotlari bilan solishtirsak.

Jismoniy mashqlar raqqosaning tanasini unga tashqi tajriba bilan ta'minlash orqali o'zgartiradi: amaliyot tanadan obyekt va subyekt o'rtasidagi o'zaro ta'sirni talab qiladi, bu harakat, iroda va charchoq darhol ta'sir qiladi. Amaliyot davomidagi bu birinchi ta'sirlar o'z-o'zidan paydo bo'ladigan tajribani jismoniy harakatlar tufayli tiklanmasdan keltirib chiqaradi.

Har bir inson uchun o'ziga xos bo'lgan raqs amaliyotining og'ir sinovi jismoniy faoliyat tajribasini uning oqibatlaridan keyingi tajriba sifatida belgilaydi: tana amaliyoti oxirida tajriba hali aks ettirilmasdan tashkil etiladi. Amaliyot davomida tana tajribasini yashash hissi jismoniy faoliyat va o'z tanasini amaliyotga qo'yadigan subyekt o'rtasidagi bo'linishni nazarda tutadi. Amaliyot davomida ongni qo'llab-quvvatlash o'z-o'zini aks ettirishning tana texnikasini o'z ichiga oladi.

Shuning uchun tana tajribasi subyektiv konstitutsiyaning natijasidir: u faqat jismoniy mashqlar paytida seziladigan o'z-o'zidan va bevosita tajribadan keyin refleksli bo'ladi. Yuqori darajadagi sportchi o'z faoliyati davomida o'zining jismoniy tajribasiga e'tibor bera olsa ham, tana tajribasi va jismoniy mashqlar o'rtasida doimo refleksli bo'shliq mavjud. Agar u didaktik jihatdan tayyorlangan va yo'naltiruvchi bo'lsa ham, tana amaliyoti hamma uchun bir xil tana tajribasini keltirib chiqara olmaydi: jismoniy mashqlar jismoniy faoliyatni ma'lum bir ketma-ketlikda va harakatning motorli rivojlanishiga xizmat qiladi.

Lekin hech bir pedagogika rejalashtirilgan narsa va tajriba o'rtasidagi farqni kamaytira olmaydi: tana tajribasi biosubyektiv idrok bo'lgani uchun, organizm unda jismoniy faoliyatga qo'yilgan narsalarni xuddi shunday boshdan kechirmaydi; bu idrok obyektiv emas, chunki u jismoniy faoliyatga emas, balki shaxsiy tajribaga mos keladi. Shuning uchun uni mukammal taqlid qilish uchun mashqni ko'rish yetarli bo'lmaganidek, uni o'z-o'zidan bilish uchun tana amaliyotini boshdan kechirish yetarli emas. Amaliyot tajribasi bizning raqsga tushadigan tanamiz orqali amalga oshiriladi. Raqsning bu hayotiy tajribasini qanday tasvirlash mumkin, chunki u har bir insonning sezgirligini tashkil qiladi va faqat uning idrokiga bog'liq.

XULOSA:

Raqsning ma'lum bir talqini, ham raqqosaning jismoniy amaliyoti, ham tomoshabinning « sof » estetik tajribasi, bir tomondan, kognitiv va boshqa tomondan sezgir yoki jismoniy o'rtasidagi qarama-qarshilikka asoslanadi. Bu qarama-qarshilik Fransiyada estetikaning « kontinental » tushunchasini keltirib chiqardi. Agar bu qarama-qarshilik noto'g'ri bo'lsa, agar « hissiyotlar kognitiv tarzda faoliyat ko'rsatsa » (Nelson Goodman), zamonaviy raqs bilimiga bog'liq emas, voqelikning muayyan tomonlarini (ma'lum xususiyatlarini) namoyon qiladi. Bu faqat tanaga botirish va sezgir tebranish emas. Bu fazoviy xususiyatlar va ekspressiv xususiyatlarni bilish usuli va boshqalar. Shunday qilib, zamonaviy raqs asarlari ontologiya (atrofimizdagi narsalarning mavjudlik usullarini o'rganish) va ong falsafasi (bizni o'rab turgan voqelikni idrok etishimizda his-tuyg'ular qanday rol o'ynaydi?) masalalariga ajoyib istiqbolni taklif qiladi. Bu bir necha marotaba muhokama qilinadigan masaladir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Balet ensiklopediyasi, M.:1981
2. Jahon va o'zbek xoreografiya san'ati tarixi, o'quv qo'llanma. T.:2021
3. Колесянов И.М. Современный эстрадный танец. Т.:2008
4. <https://poincare.univ-lorraine.fr/>
5. <https://plato.stanford.edu/entries/goodman/>